

MUNZUR BABA EFSANESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME⁴⁶

AN ASSESSMENT OF “THE MUNZUR BABA LEGEND”

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN²

İsmail PEKER³

ÖZET

Bu çalışmada; Tunceli'nin Ovacık ilçesinde yer alan Munzur Dağları'nda ve Munzur Irmağı etrafında anlatılan efsane konu alınmıştır. Munzur Dağı Anadolu'nun en eski devirlerinden beri gizemini ve doğallığını korumuştur. Munzur Dağları ve Munzur Irmağı saklı bir cennet gibi etrafında yeşeren efsanelere kaynaklık etmektedir. Tunceli yöresi, Dersim dağlarının bir kale gibi etrafında çevrili olmasından dolayı, binlerce yıl hem coğrafi hem de kültürel olarak korunaklı bir bölge olmuştur.

Efsanelerdeki sözlü anlatımlar, içlerinde barındırdıkları dini-mitolojik öğelerle halkın bilinçaltını sergiler. Efsaneler; halkın inanç sistemini, kültürel öğelerini ve tarihi unsurlarını açığa çıkarır. Hacı Bektaşî Veli geleneğinin bölge halkındaki yansımalarını, tarihi perspektifle Munzur Baba efsanesi bağlamında inceleyeceğiz.

İngiliz Yüzbaşı L. Molyneux Seel, 1914 yılında Londra'da “A Journey In Dersim” adı altında, “The Geographical Journal”de yayınlananeserinde Munzur Baba efsanesinden bahsetmiştir. Bu çalışmada efsanenin 1914 yılındaki varyantı ile günümüz varyantları incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbelerini anlatan “Vilayetname” adlı eserde konu benzerliği olan bir menkıbe ile efsanenin bahsettiğimiz diğer varyantları karşılaştırılmıştır. Birbirinin yerine geçme kuramına göre Anadolu'nun birçok bölgesinde yer alan benzer efsanelerle Munzur Baba efsanesindeki konu özdeşliğinin ilk kaynağını bulmaya çalışacağız.

---

⁴⁶(II.Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresinde Özet Bildirisi Sunulmuştur , Saraybosna, Bosna Hersek , 23-

Doç. Dr. Hüseyin ÖZCAN, Fatih Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, hozcanfatih.edu.tr

İsmail PEKER, Fatih Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Doktora Öğrencisi, ismailpeker1962@gmail.com

Anahtar Sözcükler: Dersim, Tunceli, Munzur Baba Efsanesi, Efsane, Hacı Bektaş Veli, Vilayetname.

ABSTRACT

In this study, the legend that told at Munzur Mountains and Munzur River, which are located at Ovacık district of Tunceli, was handled. Munzur Mountains protected their mystery and naturalness from ancient times. Munzur Mountains and Munzur River, as a secret heaven, legends sprouted around them. Tunceli region has become a protected area in terms of culture and region for thousands of years as it is rounded by Dersim Mountains as a castle.

Verbal expressions in legends exhibit the subconscious of the people with their religious-mythical elements. Legends show up their religious system, cultural elements and historical factors of the people. We will examine the reflections of Hacı Bektaş Veli tradition on the people of the region in the concept of Munzur Baba legend with historical perspective.

English captain L. Molyneux Seel, mentioned Munzur Baba legend at his work "A journey in Dersim" that published at "the Geographical Journal" in 1914 at London. In this paper, variant in 1914 and present-day variants are investigated. There is a work about Hacı Bektaş Veli' tales in a book named as "Vilayetname". At this study we compare a tale at "Vilayetname" that have similar issues with Munzur Baba Legend and present-day variants of the legend. According to inter changeably passing rule, we try to find that the first source of positional identity of some located legends at many places of Anatolia and Munzur Baba Legend.

Keywords: Dersim, Tunceli, Munzur Baba Legend, Legend, Hacı Bektaş Veli, Vilayetname.

Munzur Baba Efsanesi Üzerine Bir Değerlendirme

Tunceli'nin Ovacık ilçesinde yer alan Munzur Dağları'nda ve Munzur Irmağı etrafında anlatılan bu efsane yüzyıllarca anlatıla gelmiştir. Munzur Baba efsanesinin Dersim yöresindeki etkisi kültürel anlamda hayli yüksek olmuştur. Fırat Irmağı'nı besleyen ana kollardan birisi olan o coşkun ırmağa "Munzur" ismi verilmiştir. Munzur Irmağı'nın süt gibi taşıdığı ve Munzur Irmağı'nın kaynağı olan dağa da "Munzur" ismi verilmiştir. Tunceli'de hayatı Munzur gibi coşkun ve bereketli olsun diye yeni doğan bebeklere "Munzur" ismi verilmeye devam ediyor.

Halk bilinci, etrafını kuşatan tabiat hakkında sebep-sonuç ilişkisinde düşünmeyi çevre kültürünün etkisiyle birlikte geliştirmiştir. Efsaneler kendine has özellikleriyle farklılaşıp türlü türlü safhalar halinde gelişir. Munzur Baba efsanesinin yüzlerce yıl

içerisinde geliştiğini düşündüğümüzde arkaik kültür insanının manevi duygularını, kültür değişimini, algılamaların nasıl meydana geldiğini görmek mümkün olabilmektedir.

İnanırcılık özellikleri dolayısıyla efsaneler, teşekkül ettikleri coğrafyanın kültürel yapısı üzerinde etkili olmuştur ve bu etkisini sürdürmektedir. Hatta bazı yerler etrafında bir kült teessüs etmiş ve efsaneler de bu kült içerisinde yer almıştır. (Duymaz,2001:88).

Bir halk edebiyatı ürünü bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya sözlü olarak taşınabilmekte ve doğal olarak bir yayılma ile sonuçlanabilmektedir. İşte bu taşınma sırasında metinler arasında farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Bazı türküleri, masalları, destanları ve efsaneleri bu bağlamda değerlendirebiliriz. Küçük farklılıkların olmasına rağmen bu halk ürünlerinin nerede ve kim tarafından ortaya konduğu bilinmemektedir (Oğuz,2013:61).

Metin merkezli yayılma kuramı ve birbirinin yerine geçme kuramına göre bu efsaneyi incelediğimizde efsanenin konu özdeşinin Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbelerini anlatan "Vilayetname" adlı eserde olduğunu görmekteyiz. Munzur Baba efsanesinin Anadolu'daki benzer örnekleriyle karşılaştığımızda kahraman isimleri bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değişse bile bazı karakterler ve motifler benzerdir. Karakterler birbirinin yerine geçse de konuda ciddi bir değişiklik söz konusu olmaz. Bu çalışmamızda Munzur Baba efsanesiyle ilişkilendirdiğimiz Vilayetname'deki menkıbeyi, efsanenin günümüz varyantlarını, Saim Sakaoğlu'nun 1976 yılında yayımladığı "101 Anadolu Efsanesi" adlı kitapta yer alan varyantını, L. Molyneux Seel'in 1914'te yayımladığı Munzur Baba efsanesi varyantını Anadolu'daki "Sadık, veli hizmetçi" ile "Haçta getirilen yemek" motifli efsaneler çerçevesinde incelemeye çalışacağız. İlk olarak **Hacı Bektaşî Veli'nin "Hacı" unvanını alışı anlatan Vilayetname'deki menkıbeyi aktaralım. Burada haçta getirilen yemek bir tür hamur kızartması olan 'bişi'dir.**

Hocası Lokman Perende hacca gider. Kâbe'yi tavaftan sonra, Arafat'a çıkar. Orada, yanındakilere: "Bugün arife günü, şimdi bizim Türkistan'da herkes 'bişi' pişirir." der. Bu söz Hünkâr'a malum olur. Lokman Perende'nin evinde de, gerçekten bişi pişirilmektedir. Hünkâr, Lokman Perende'nin evine giderek, şeyhin hanımından, bir tepsiye bişi koyup kendisine verilmesini ister. Hünkâr, tepsiye konulup, kendisine takdim edilen bişi'yi, göz yumup açıncaya kadar, Lokman Perende'ye götürüp sunar. Bundaki hikmeti anlayan Şeyh Lokman Perende, arkadaşları ile beraber bu "bişi" yi yerler. Hac dönemi bitip Hicaz'dan dönülünce, Nişabur halkı Lokman Perende'yi karşılamaya çıkar. "Haccın kabul olsun." diyerek tebrik ederler. Lokman Perende, gelen halka Bektaş'ın kerametini anlattıktan sonra, "Esas hacı olan Bektaş'tır." diyerek, onu tebrik eder. Bunun üzerine adı Hacı Bektaşî Veli olur (Gölpınarlı,1958:6).

Vilâyetnâme veya Menâkıb-ı Hacı Bektâşî Velî olarak da bilinen bu eser Hacı Bektaşî Veli'nin çevresinde olup bitenleri dinsel, düşünsel bağlamda ve kendi mantık bağlamı içerisinde anlatan bir yapıttır. Bu eser, Hacı Bektaşî Veli'nin ölümünden yaklaşık 200 yıl (XV. yüzyılda) sonra müritleri tarafından kaleme alınmıştır. Vilayetname'de 1501-1502'de posta geçen Balım Sultan'dan hiç bahsedilmez. Bu verilerin ışığında

Vilâyetnâme'nin, Balım Sultan'ın posta oturmasından önce, 1481–1501 arasında yazıldığı sanılmaktadır. Vilâyetnâme; Hacı Bektaş hakkında doğru-yanlış, fakat hemen hepsi olağanüstü olayları ihtiva ettiğinden dolayı hiç şüphe yok ki kendisinden bir hayli sonra vemenkıbevi hayatı kendisini görenlerden duyanların daha sonrakilere eklentilerle nakledilerek mayalanıp yoğrulduktan, Bektaşi geleneği iyice meydana gelip dal budak saldıktan sonra yazılmıştır (Yavaş,2006:51).Dolayısıyla eser yazılırken Bektaşi geleneği tamamıyla kurulmuş, gelişmiş, zenginleşmiş ve kökleşmiştir denilebilir. Bu bakımdan süreç içinde menkıbeleşen tarihi ve efsanevi geleneklerin XV. yüzyılın son yıllarında yazıya geçirilmiş şekllenden ibaret olan Vilâyetnâme, çoğunluğu itibariyle mitolojik bir Hacı Bektaşi Veli'yi yansıtır. Ancak bu durum eserin hiçbir temeli bulunmadığı anlamında kabul edilmemelidir (Noyan,2007:368).İslamî emirlerden bir diğeri olan hac ibadeti konusunda Vilâyetnâme bize net bilgiler sunmaktadır. Aktarıldığına göre Hacı Bektaşi Veli, Rum ülkesine gelirken hacca niyet etmiş, Necef, Medine, Kudüs, Halep gibi şehirlere uğrayarak “erbain” çıkarmış ve hac vazifesini eda ederek Elbistan ve Kayseri güzergahını takip ederek Anadolu'ya gelmiştir (Gölpınarlı,1958:17). Vilâyetnâme'de aktarıldığına göre o,keramet eseri sık sık Kabe'ye giderek namazı orada kılmıştır.Vilâyetnâme'deki hac ile ilgili çok net atıflara rağmen bazı alevi toplulukları, getirdikleri yorumlarla temel İslamî ibadetlerden birisi olan haccı farklı şekilde yorumlamışlardır(Üçer,2005:325).Hacı Bektaş Veli'nin vefatından sonra onun adı çevresinde oluşan tasavvuf hareketi Bektaşilik olarak bilinmektedir. Bektaşiler Hz. Muhammed'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber, Hacı Bektaşi Veli'yi pir olarak görürler. Türk siyasi hayatına derin izler bırakan Bektaşilik, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da XIV. yüzyılla birlikte Balkanlar'da geniş halk kitlelerini kendisine bağlamış, Bursa fethine katılan Abdal Musa, Elmalı'da Sarı Saltuk, Balkanlar'da kurduğu tekkede yetiştirdikleri halife ve müritleri vasıtasıyla tarikatın güç ve nüfuzunu arttırarak yayılışını hızlandırmışlardır. XVI. yüzyıla kadar süren bu dönem tarikatın birinci evresi olduğu düşünülmektedir(Bardakçı,2005:58).

Türkmen dervişlerin Anadolu'yu karış karış gezmeleri neticesinde birçok bölgede bu efsaneler anlatıla gelmiştir.Kahraman isimleri farklı olsa da konu aşağı yukarı aynıdır.Hacı Bektaşi Veli'nin muhabbetle Anadolu'nun kalbine dokunması efsane halkalarının oluşmasına sebebiyet verdiğini düşünüyoruz.

Munzur Baba efsanesinin günümüzdeki söylemini tespit etmek için Tunceli'den 2 kaynak kişi tespit ettik.

Kaynak Kişi-1

Ovacık İlçesine bağlı Koyungölü civarında yaşayan bir ağanın koyunlarını gütmek için yanında çobanlık yapmaya başlar.Munzur'un ağası hac zamanı geldiği için hacca gitmiş. Ağasının haçta olduğu bir gün Munzur, ağanın hanımının yanına gelir ve:

-Hanımım, ağanın canı sıcak helva ister. Helvayı yaparsan ben kendisine götürürüm, der. Ağanın hanımı önce şaşırır, sonra herhalde zavallı çobanın canı helva

yemek istiyor, doğrudan söylemeye dili varmıyor, utanıyordur. Kendisine bir helva yapayım da yesin, der. Helvayı pişirir, bir bohçanın içine bağlar ve Munzur'a:

-Al, götür, der.

O sırada ağa haçta namaz kılmaktadır. Namaz sırasında sağa selam verirken bir de bakar ki sağ yanında elinde bir bohça ile Munzur dikilmiş duruyor. Namazını bitirip Munzur'a;

-Burada ne arıyorsun? Nedir o elindeki? der. Munzur da:

-Ağam canın sıcak helva istemişti, onu sana getirdim, der. Elindeki bohçayı ağasına uzatır. Ağası bohçayı açar ve bakar ki içinde sıcak helva duruyor. Ağa hayretler içinde Munzur'a bir şeyler söylemek için başını çevirdiğinde bir de bakar ki Munzur yanında yok. Ağa hac görevini tamamlayıp köyüne döndüğünde komşuları herkes elinde bir hediye ile hacıyı karşılamaya giderler. Munzur'da götüreceği başka bir hediyesi olmadığından bir çanağın içerisine koyunlarından bir miktar süt sağar ve bununla ağasını karşılamaya gider. Ağa Munzur'u görünce yanındakilere;

-Asıl hacı Munzur'dur. Öpülecek el varsa Munzur'un elidir. Önce ben öpeceğim, der ve Munzur'a doğru koşar. Munzur bu konuşmaları duyduğunda:

-Aman ağam, böyle bir şey olmaz. Ben yıllarca senin ekmeğinle büyüdüm. Sen nasıl benim elimi öpersin. Ben sana elimi öptürmem, der ve kaçmaya başlar. Munzur önde, ağa ve yanındakiler arkasında bir kovalamaca başlar. Şimdiki Munzur Irmağı'nın çıktığı ilk yere geldikleri zaman Munzur'un elindeki süt dolu çanak dökülür ve sütün döküldüğü yerde, süt gibi bembeyaz bir su fişkirir. Munzur kırk adım daha atar. Fıskıran bu sulardan bir ırmak meydana gelir. Munzur'un arkasından koşanlar bu ırmaktan öteye geçemezler. Munzur da bu dağlarda kaybolur gider.

Kaynak Kişi-2

Ovacık ilçesinde yaşayan bir ağanın Munzur adlı bir çobanı vardır. Ağa bir gün hac için Kâbe'ye gider. Haçta olduğu vakit canı helva çeker. Çobanı olan Munzur bunu hisseder. Evin hanımına: "Ağamın canı helva çekiyor, helva yap da götürüyüm." der. Bunun üzerine evin hanımı: "Herhalde Munzur'un canı helva çekti, fakat utandığı için söyleyemiyor." diye düşünür. Bunun üzerine helvayı yapar ve güzelce tabağa koyar. Munzur da gelir helvayı alıp gider. Bir müddet sonra geri döner. Evin hanımı: "Tabak nerede?" diye sorar. Munzur: "Tabak ağamın yanında gelirken getirecek" der. Evin hanımı: "Herhalde bir yerde tabağı unuttu, o yüzden böyle söylüyor." diye düşünür. Ağahaçtan geldiği vakit tüm köylü ağanın yanına gelir ve elini öpmek ister. Ancak ağa elini öptürmez ve "Gerçek hacı, Munzur'dur, gidin onun elini öpün." diyerek olan biteni köylüye anlatır. Bunun üzerine herkes Munzur'un elini öpmek için, elinde süt kabı olan

Munzur'a doğru koşar. Munzur utancından kaçır. Köylüden uzaklaşırken elindeki süt kabı yere düşer. Böylelikle yere düşen süttten, Munzur ırmağının kaynağı oluşturan kaynak suyu süt gibi beyaz akmaya başlar. İşte Munzur suyunun kaynağı o günden beri süt gibi yerden taşır. Munzur ise dağlara doğru koşar ve ortadan kaybolur.

Efsanenin, Saim Sakaoglu'nun 1976 yılında yayımladığı "101 Anadolu Efsanesi" adlı eserinde geçen varyantı:

"Çevredeki köylerin birinde zengin bir ağa yaşarmış. Ağanın yaşı kemale ermiş, emanetini teslim etmeden bir de hacca gitmek istemiş. Çoluk çocuğunu bırakacak kimsesi yokmuş. Sonunda kararını vermiş, hane halkını, çobanları olan Munzur'a emanet etmeye karar vermiş. Ağa çoluk çocuğu ile helalleşip yola çıkar. Üzerine farz olan borcunu eda edecek ve Hacı Ağa olarak memleketine dönecektir. Ağa Kâbe'de iken, bir gün karısı evde helva pişirir. Çocukları ile birlikte yerken yanlarında bulunan Munzur'a lâtife yapmak kastı ile der ki: "Munzur, bu helvadan ağan da yese ne iyi olurdu. Al şunu, soğumadan ağana götür de o da yesin." Çoban hemen ablasının elindeki helvayı alır ve gözden kaybolur. Bir müddet sonra Munzur elinde boş tabakla eve döner. Ne ablası, ne de çocukları bu işten bir şey anlamazlar. Aradan günler geçer, hacıların dönme zamanı gelir. Köy halkı ağalarını karşılamak üzere yollara dökülürler. Hacı olan ağalarına daha fazla hürmet etmek, hizmetinde bulunmak için köylüler âdeta yarış ederler. Fakat ağa onlara Munzur'u gösterir ve: "Hürmetinize lâıyk olan ben değil, Munzur'dur. Onun elini öpün, onun hizmetine koşun." der.

Ağa, köylülerin şaşkın bakışları arasında meseleyi kısaca anlatır. Herkes alelâde bir çoban zannettiği Munzur'un eline sarılır; o ise geri çekilir. Ağasına ikram etmek için getirdiği süt de bu arada dökülür; kendisi de yere yuvarlanır. Munzur'u ne oradan kalkarken gören olur, ne de daha sonra gören; bir daha kimseler göremez onu. Fakat bugün onu hatırlatan iki iz hâlâ köylülerin hafızasındadır. Bunlar, dökülen süttten meydana gelen beyaz köpüklü Munzur Irmağı ve düşerken elini dayadığı kayadaki parmak izleri. Bugün, çevre halkı **Munzur'u**, onların deyişiyile *Munzur Baba'yı* bir evliya kadar sever ve sayarlar. Zaman zaman yeminlerini onun üzerine söylerler. Munzur Irmağındaki balıkları, Munzur Baba'nın kuşlarıdır, diye avlamazlar ve yemezler. Bir inanışa göre de, Munzur Baba'yı ziyaret edenler, mutlaka ikinci bir defa daha gelirlermiş. Bugün Munzur Dağı karlı tepelerinden sıza sıza akan Munzur Irmağı'nın ruh okşayıcı nağmeleriyle belki de Munzur Baba'ya dua edip durmaktadır(Sakaoglu,1976:124).

Bazı efsanelerde benzer motifleri sıkça görebiliriz. Aynı özelliklere sahip olan efsane karakterleri karşımıza değişik isimlerde çıkabilir. Bu efsanelerin benzer özelliklerini dikkatle incelediğimizde kaynaklarının aynı olabileceği fikri belirginleşiyor.

Bu efsane kahramanlarının ortak özellikleri efendilerine (ağalarına, sahiplerine) olan sadakatleri ve sevgileridir. Mütevazı ve çalışkan olan bu hizmetçiler aslında birer evliyadır. Bektaşî geleneğinin bir nüansı olan "sır" yani kerameti açığa çıkarmama, maddi

ve manevi olarak hep arka planda görünme motifi mevcuttur. “Sır”lı olan bu hizmetçiler aslında birer velidir ve hiç kimse bilmemektedir. Anadolu’nun değişik bölgelerinde aldıkları isimlere göre sıralamak mümkündür.

Ağrı: Şeyh Bekir, Erzurum: Ahmet Baba, Kağızman: Hacı Kağızman, Orta Anadolu: Hacı İbrahim Devletlü, Orta Anadolu: Yuannis, Koçarlı: Bilal Dede, Ağrı:Şeyh Bekir Kars:Ermiş Keloğlan,Sungurlu: Ali Baz,Gaziantep: Şeyh Bilecen, Gaziantep: Memik Dede Tunceli: Munzur Baba (Sakaoğlu,1997:182).

Munzur Babaefsanesi ile bu efsanelerde temel yapı aynıdır. Sadık bir çoban ya da hizmetkar olan sır sahibi kişi hacca gitmiş olan efendisine (ağasına) yörenin yemek veya tatlılarından birini veya onun sevdiği yiyeceği sıcak sığasına, üzerinde dumanı tüterken ulaştırır. İslam tasavvuf anlayışında “aynı anda iki yerde olma” kerametini gösterir(tayyî mekân). Ağa haçtan dönüşte kendisini karşılamaya gelenlere hizmetçiyi işaret ederek asıl hacının onun olduğunu söyler.Bu olaydan sonra sırrı ortaya çıkan veli oradan uzaklaşır,uzaklaşmak isterken bazen de vefat eder.Bu veliler arasında sonradan Müslüman olanlar da vardır.Değişik isimlerle anılan bu hizmetkârların sahip oldukları ermişlik ortaya çıktıktan sonra asıl büyüklüğün sırda olduğunu bilen bu evliya zatlar ortadan kaybolmuşlardır (Sakaoğlu,1997:182).Ayrıca Saim Sakaoğlu’nun “Sadık,veli hizmetçi” ve “Haçta getirilen yemek” motifli efsanelerden 12adetini yazıyaaktardığını bilmekteyiz (Sakaoğlu,1997:183).Benzer motifli efsanelere ek olarak Diyarbakır, Karaçalı köyünde anlatılan “Deli Ali” efsanesini de buraya ekleyebiliriz.(Kaynak Kişi-3 Mustafa Yıldız,1974,Diyarbakır,Derlenme Tarihi:12.04.2014).Kahramanmaraş Elbistan’da Ozanya köyünden “Kıyan” (Bozkurt, 2007: 23) efsanesi de benzer motiflere sahiptir. Bu son efsanelerle beraber Anadolu’da “Sadık, veli hizmetçi” ve “Haçta getirilen yemek” motifli 14 adet efsane tespit edilmiş oluyor.Anadolu’da bunlara ekleyebileceğimiz benzer motifli henüz keşfedilmemiş efsaneler de olabilir.

L. Molyneux Seel, 1911 yılının Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında Dersim’de kapsamlı bir gezi düzenlemiştir. İngiliz araştırmacı ve yüzbaşı L. Molyneux Seel hangi nedenle o tarihlerde Dersim bölgesine geldiğini bilmemekteyiz.Buna rağmen üç aylık Dersim seyahatinde yöreye ait coğrafi haritaları ve kültürel öğelerle ilgili detaylı bilgileri fotoğraflar eşliğinde vermiştir. Dersim gezi notlarını 1914 yılında Londra’da “A Journey In Dersim” adı altında, “The Geographical Journal” de yayınladı.

İncelediğimiz Munzur Baba efsanesinin bu varyantını 4 bölüm halinde yayınlamıştır. L.Molyneux Seel, Munzur Baba efsanesini kaynak şahıslar vermeden yazıya geçirmiştir. 1911 yılında tespit edilen bu varyant 1914 yılında yayınlanmıştır. Efsanenin, sözlü olarak anlatımının bu bölgede uzun bir süredir devam ettiğini tahmin ediyoruz. Munzur Baba Efsanesi’nin, L. MolyneuxSeel tarafından yazılmış bu versiyonunun tarihsel bir değere sahip olduğunu görebilmekteyiz (Akgül,2010,89).

L. MolyneuxSeel

1. Bölüm

Topuzanlı aşiretinin Şeyh Hasan isminde itibarlı bir ağası vardı. Bunun da Muzur adında bir oğlu vardı. Muzur babasının koyunlarına bakıyordu. Kışın, dağlar karla kaplı olduğu zaman bile Muzur, babasının yasaklamasına rağmen sürüyü dağa götürürdü. Koyunlar devamlı karınları iyice doymuş olarak geri dönerlerdi. Muzur'un babası bir gün merakını gidermek için oğlunu takip etti. Gördüğü manzara şöyleydi: "Muzur dağa çıktığında karla kaplı ağaçlara sopasıyla vurmakta, düşen yaprakları da koyunlar yemektedir. Muzur babasının kendisini izlediğinin farkına vardı ve kızgınlıkla koyunları da bırakıp ortadan kayboldu."

2. Bölüm

Muzur babasından ayrıldığında Ali Haydar Ağa ile birlikte Büyük köyde çoban olmaya gitti. Ertesi yıl Ali Haydar evinden ayrılarak kutsal bir ziyaret için Kerbela'ya gitti. Oradayken bir gün canı, hanımının onun için evde yaptığı helvalardan istedi. Beş dakika sonra Muzur büyük bir tabak helva ile efendisinin önünde ortaya çıkıverdi.

3. Bölüm

Aşağıda sözü edilenler Büyük köyde olanlardır. Muzur bir gün ortası sürüyü sağmak amacıyla köye döndü. Muzur evin hanımına yaklaştığında şöyle dedi:

"Hanımefendi, benim efendim helva yemeyi çok istiyor."

Evin hanımı, "İyi güzel de senin efendin şimdi buradan çok uzaklarda" dedi.

Muzur, "Önemli değil, sen helvayı yap, onu ben efendime götürürüm."

Evin hanımı kendi kendine, "Anlaşılan bizim çoban helva yemek istiyor. Mühim değil, o bizim sürüye iyi bakıyor. Ben de ona helva yapayım." Sonra helvayı hazırladı, bir tabağa koyarak Muzur'a verdi ve gülerek, "Onu efendine götür" dedi. Muzur, helvayı aldı ve birden kayboldu. Kısa bir süre sonra da tabaksız geri döndü. Evin hanımı, "Muzur, tabak nerede?" dedi. Muzur cevap verdi: "Efendim döndüğünde tabağı getirecek." dedi.

4. Bölüm

Doğu geleneğinin bir unsuru olarak, Ali Haydar Ağa haçtan döndükten sonra Büyük köyün sakinleri Ali Haydar Ağa ile görüşmek ve kutsal yerlere değmiş ellerini öpmek için onu karşılamaya gittiler. Fakat Ali Haydar, kalabalık kendisine yaklaştığında elini öpmelerine müsaade etmeyerek şöyle dedi: "Gerçek hacı; çobanım Muzur'dur. Gidin, onun elini öpün."

Kalabalık bunun üzerine Muzur'u aramak için köye geri döndü. O sırada Muzur elinde efendisi için bir kap taze süt ile köyden çıkıyordu. Muzur, kalabalığın kendi

üzerine doğru geldiğini görünce şaşırıldı. Geri dönerek dağlara doğru kaçtı. Elini öpmek isteyen kalabalık onun peşinden gitti. Koşarken elinde tuttuğu kaptaki süt döküldü ve her bir damla sütün düştüğü yerdeki taşlardan sular fışkırdı. Muzur yorgunluktan olduğu yere oturdu ve daha sonra da kayboldu. Bir kaç asır sonra Pers şahlarından biri bu kutsal pınarlara ziyaret amacıyla geldi. Munzur Baba kaybolduğunda onunla birlikte bulunan kabı bulmak için bazı kazılar yaptı. Şah bu kazıda başarılı oldu. Bu süt kabını alarak beraberinde götürdü. Bu kap Tahran müzesinde bulunmaktadır(Akgül,2010:92).

Günümüz varyantları ile 1914 varyantını karşılaştırdığımızda bazı farklılıklar karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki“Munzur” yerine“Muzur” sözcüğünün kullanılmasıdır.L. MolyneuxSeel, yazım şekli olarak “Muzur” biçimini kullanmıştır.Dersim bölgesinde kullanılan Zazaca ve Kurmanci dillerinde de bu şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Kelimenin Zazaca, Kurmanci kullanım şekli “Muzur” biçimindedir. Munzur-Muzur kelimelerinin anlamlarını Türkçe ve diğer dillerdeki anlamlarını incelediğimizde ilginç bilgilerle karşılaşılıyor. Munzur kelimesinin TDK Büyük Türkçe Sözlükte karşımıza çıkan anlamları aşağıdadır.

1.Zararlı insan ya da hayvan, baş belası 2.Hayvan burnu.3. Domuzun çene, ağız ve burun kısmı.4. Asık surat anlamlarına gelir.5.Munzur(Sıradağ) aynı zamanda Tunceli - Erzincan arasında Yukarı Fırat bölgesinde bulunan sıradağlarının adıdır.6.Munzur(Akarsu) Tunceli Ovacık'ın kuzeyinde Munzur Dağlarının üzerindeki Ziyaret Tepenin eteklerinden doğan ve merkez ilçede Pülümür Çayı ile birleşerek Keban Baraj Gölü'ne dökülen suya verilen isimdir.

Zazaca ve Kurmenci dillerindeki anlamlarına baktığımızda da genellikle zararlı, yaramaz anlamına geldiğini görmekteyiz. Dersim bölgesinde uzun yıllar yaşamış olan Ermeni toplulukların dilini incelediğimizde ise bazı araştırmacıların Ermenice Munzur kelimesinin “Mendzoor” veya “Mehzoor”un bozulmuş şekli olabileceğini, Mendzoor’un ulu veya büyük su kaynağı ya da Fırat nehrini ifade edebileceği sonucuna ulaştığını görmekteyiz(Kalman,2011:13). Munzur Dağları ve Munzur Irmağı çevresi coğrafi yapısından dolayı Pers, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı döneminde merkezi otoriteye karşı gelen veya güvenli, gizli bir yer arayanlar için bulunmaz bir sığınak olmuştur. Bu sebepten dolayı bu bölgeye yaramaz-zararlı anlamlarında kullanılan “Munzur” ya da “Muzur” ismi verilmiş olabilir. Zazaca, Kurmenci ve Türkçe anlamlarının ortak olması yukarıda bahsettiğimiz sebepten kaynaklanıyor olabilir.

Türkçede anlam değişmesi yoluyla birçok kelime zaman içinde yeni anlamlar kazanmıştır.Munzur kelimesinin, Munzur Baba efsanesinin zamanla bilinmesi ve halk kültürüyle birleşmesi sonucu bir veli zâtın ismi olarak anlam değişmesine uğradığını tahmin ediyoruz.Türkçede bu tarz anlam değişmesi yoluyla yeni anlamlar yüklenerek anlamı iyileşen kelimeler mevcuttur. Özellikle Selçuklular döneminde yerleşen Türk aşiretlerinin, Hacı Bektaşî Veli'yi o coğrafyaya özgü olan ve zamanla kutsal bir anlam kazanan “Munzur“ ismiyle özdeşleştirdiğini düşünüyoruz. Bu durum aynı zamanda Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbelerinin hem yerleşmesini hem de Bektaşîlik geleneğinin yöre halkı tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Bunun ortaya çıkmasını sağlayan halk

bilinci Munzur sözcüğünün hem kötü anlamlarını iyileştirmiş hem demanevi kültürün devamını sağlamıştır.

Bölgede eskiden yoğun olarak yaşayan Ermeni topluluklarını da göz önünde bulundurduğumuzda “Mendzoor”un ulu veya büyük su kaynağı anlamında olduğunu ifade etmiştik. Munzur kelimesinin Türkçe- Zazaca- Kurmenci anlamlarının da aynı olduğunu düşündüğümüzde bu iki kelimenin anlam birleşmesini gerçekleştirdiğini görebiliriz. Munzur kelimesinde iyileşme olmuş ve Ermenice’de kullanılan “Mendzoor” ulu ve büyüksu anlam formu Munzur kelimesine yerleşerek yeni ve özel bir isim ortaya çıkarmış olabilir. Böylelikle Munzur kelimesinin güncel kullanımındaki anlam formunun ortaya çıktığını tahmin ediyoruz.

1. Bölümün İncelenmesi

1914varyantında anlatılan efsanenin birinci bölümünün bölgedeki başka bir efsaneyle birleştirildiğini görmekteyiz. Bölgede Düzgün Baba efsanesi olarak bilinen başka bir efsane bu bölümde Munzur Baba efsanesinde anlatılmaktadır (Zeki,1969:16). Günümüz varyantlarında ve Vilayetname’deki menkıbede böyle bir konu anlatılmamıştır. Ancak yörede anlatılan diğer efsane olan Düzgün Baba’da ismi geçen Seyyit Mahmut Hayrani’nin Vilayetname’de isminin sıkça geçtiğini ve 300 müridiyle Hünkar Hacı Bektaşî Veli’yi mürşit olarak kabul ettiğini kaynaklardan bulabiliriz. Ayrıca Tunceli bölgesinde Seyit Mahmut Hayraniye bağlı ocakların varlığı da bilinmektedir. Seyyit Mahmut Hayrani’ye bağlılar arasında Tunceli’deki Kureyşan Ocağı’nın bir kısmı ile Erzincan, Elazığ ve Malatya yöresinin oymakları bulunmaktadır (Doğan,2003:2).

2. Bölümün İncelenmesi

Munzur’un ağası Ali Haydar hac için Kerbela’ya gidiyor. Günümüz varyantlarına ve 1976 varyantlarına baktığımızda hac için gidilen yerin Mekke olduğunu görmekteyiz.Peki bu farklılığın sebepleri ne olabilir?

12.yy ile 16.yy arasında Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaşî Veli’nin İslam anlayışı ve kültürü kalıcı olarak Anadolu’da Türkmen aşiretleri arasında benimsenmişti. Ancak 16.yy.’dan sonra Bektaşîlik geleneğine benzer görünen ancak birçok noktada farklılık arz eden Şiilik, Safevi devletiyle resmileşmişti. Efsanede geçen iki özelliğin (Kerbela’ya Tunceli’nin hayat kaynağı olan ırmağa ve heybetli dağlarına ismini veren Munzur efsanesini değerlendireceğiz. Yapılan hac ziyareti ve İran şahının Munzur Dağlarına gelip süt kabını alıp götürmesi) örnek verilmesi Şah İsmail-Safevi etkisinin uzun süre devam ettiğini göstermektedir. Sadece Munzur Baba efsanesinin 1914’tel. MolyneuxSeel yazıya geçirdiği varyantında hac için gidilen yer için Şii’lerin hac olarak addettikleri Kerbela ismi zikredilmiştir. Özellikle İran-Azerbaycan bölgelerinde 16.yy.’da Türkmen boylarından oluşan Safevi Devleti’nin kurulması göçer yaşayan ve yerleşik hayata geçmekte zorlanan, vergi vermek istemeyen Doğu ve Güneydeki Türkmen aşiretleri için bir alternatif oluşturmuştu. Safevi Devleti’nin genç hükümdarı Türkmen aşiretlerine Şii halifeleri aracılığıyla bu özgürlükleri vereceğini taahhüt etmişti. Böylelikle Dersim

bölgesinde göçer yaşayan Türkmen aşiretleri de Bektaşî geleneğine yakın gözükten ve özgürlükler vaat eden, aynı zamanda akrabaları olan Şah İsmail'in tarafını desteklemişlerdir. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Savaşı'yla Şah İsmail'i yenmesi Türkmen aşiretlerindeki Şiilik etkisini azaltmıştı; ama tam olarak yok edememişti. 16.yy.'dan itibaren Şiilik etkisinin Bektaşîlik geleneğiyle birlikte bazı kesimlerde kısmen devam ettiğini görebiliriz. Efsanenin 1914 yılındaki varyantında gördüğümüz bu özellik günümüz varyantlarında ve 1976 Saim Sakaoglu'nun derlediği varyantında anlatılmamıştır. Anadolu'nun diğer bölgelerindeki "Sadık ve evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli efsaneleri incelediğimizde hepsinde hac için kastedilen yerin Mekke olduğunu görmekteyiz. Vilayetname'nin yazıldığı tarihlerde ise henüz Şiilik kurulmamıştı. Kerbela haccı da söz konusu değildi.

Dersim tarihiyle ilgili kaynaklara baktığımızda birçok Türkmen boyunun Malazgirt savaşından sonra bölgeye yerleştiğini görüyoruz. Uzun yıllar Türk beyleri Hozat merkezli Dersim bölgesini elinde tutmuştur. Tunceli'nin günümüze ulaşan güçlü aile bağlarından olan Abbasan (Hz Abbas'ın soyundan gelen aile) aşiretleri, Kureyşan (Hz. Muhammed'in aşireti olan Kureyş aşiretinden gelen aile) aşiretleri ise seyit olduklarını ifade etmektedirler. Bu aşiret ve ocakların Dersim merkezli yerleşimleri yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Kültürlerini ve nereden geldiklerini sözlü kültür olarak devam ettirmişlerdir. 1100-1500 yılları arasında özellikle Ahmet Yesevi öğretisinin Anadolu'daki temsilcisi olan Hacı Bektaşî Veli kültürü yaygındı. Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbeleri yıllar yılı, nesilden nesile anlatıldı. O dönemde Anadolu'daki Türkmen aşiretlerine İslamı öğreten, Hz. Muhammed'i sevdiren öğretmen Hacı Bektaşî Veli'ydi. Yunus Emre ve diğer müritleriyle beraber Hacı Bektaşî Veli için Anadolu büyük bir mektep, Anadolu halkı ise talebe olmuştu.

"Sadık ve evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli, Anadolu'nun her yerinde anlatılan bu efsanelerin temelini yukarıda bahsettiğimiz menkıbenin oluşturduğunu düşünebiliriz. Bektaşî tekkesinin Anadolu'yu karış karış gezen dervişleriyle bu menkıbenin Anadolu'da yayıldığını; ancak geçen süre içerisinde birbirinin yerine geçme kuramına göre kahramanların isim farklılıklarının olduğunu görmekteyiz. Günümüz varyantlarını incelediğimizde bu efsanenin gelişim sürecini devam ettirdiğini görmekteyiz.

3. Bölümün İncelenmesi

Hacda bulunduğu sırada Munzur'un ağasının canı helva çeker. Bu 1914 varyantında ve günümüz varyantlarıyla da hemen hemen aynıdır. Burada ağasına götürdüğü yiyecek helvadır. Anadolu'nun diğer yerlerinde ise bu bazen mantı, bazen içli köfte olabilmektedir (Sakaoglu, 1997:183). Vilayetname'deki menkıbede geçen yiyecek ise "bişi" denilen hamur kızartmasıdır.

Diğer bir nokta ise 1914 varyantında ve 1976 varyantında Munzur'un namaz kılması anlatılmamıştır. Günümüz varyantlarından sadece birisinde Munzur'un ağası

Mekke’de haçta iken namaz kılar ve sağa selam verdiğinde Munzur’u görür o da ağasına helvayı takdim eder (Günümüz varyantı 1).Anadolu’daki benzer motifli diğer efsaneleri incelediğimizde namaz ibaresi geçmemektedir. Efsanenin kaynağını oluşturduğunu düşündüğümüz Vilayetname’deki menkıbede de böyle bir durum anlatılmamıştır.

4. Bölümün İncelenmesi

1914 varyantında, 1976 varyantında ve günümüz varyantlarında bu bölüm çoğunlukla aynıdır. Buradaki haçta olan ağanın gelmesi ile kerametın ortaya çıkması,sadık ve evliya hizmetçinin ortadan kaybolması, “sır” olması Anadolu’daki diğer efsanelerde de çoğunlukla vardır.Vilayetname’deki menkıbede ise böyle bir durum anlatılmamıştır.

Munzur Baba efsanesinde su kaynağının süt gibi kaynaması bize Altay-Türk mitolojisindeki ve Anadolu’daki süt pınarı,süt denizi,süt gölü,süt ırmağı gibi motiflerle su-süt benzetmesini akla getiriyor.Yine Dadaloğlu’nun Aladağ’ındaki süt pınarına olan benzerlik de dikkat çekicidir(Ögel,2010:362). Munzur’un dağda kaybolması ile ruhunun dağa ve ırmağa akmasını temsilen oradaki halk tarafından dağa ve ırmağa Munzur isminin verildiğini düşünebiliriz. Bu durumda yüce dağ ve ulu ırmak kültürünün oluşmasına ve devam etmesine sebebiyet veriyor. Efsanelerin temelde coğrafi ya da kültürel bir oluşumu açıkladığını düşünebiliriz.

Bunların yanı sıra ilk işlenen günahı, ölümün kökenini, tufanı, tanrıların insanları nasıl cezalandırdıklarını, avcılığın ve hayvancılığın başlangıcını, bitkilerin nasıl oluştuğunu, ateşin bulunuşunu, yeryüzünün ilk çiftini ve ailesini, gelenek ve göreneklerin, törelerin, teknik bilgilerin kaynağını da kendine konu edinir. Efsanelerin birçoğu açıklayıcı niteliktedir. Dünyadaki ve hayattaki birçok varlığın neden ve nasıl ortaya çıktığına cevap vermeye çalışır.

Bu durumda Munzur Irmağı’nın kaynağını oluşturan suyun sebebi efsaneye dayandırılarak güzel bir sebebe bağlanıyor.

Son paragrafta var olan İran şahlarından birisinin gelmesi, kazı yaptırarak süt kabını bulması ve Tahran’daki müzeye götürmesi ise sadece 1914 varyantında mevcuttur. Saim Sakaoglu’nun 1976’daki varyantı ile günümüz varyantlarında böyle bir durum söz konusu değildir. “Sadık ve evliya hizmetçi” ve“Haçta getirilen yemek” motifli diğer efsanelerde ve Vilayetname’deki menkıbede ise İran, Kerbela, Şah gibi sözcükler telaffuz bile edilmemiştir. Ancak Yavuz Selim-Şah İsmail rekabetinden beri Dersim bölgesindeki Türkmen aşiretlerinin Şah İsmail tarafını desteklediğini bilmekteyiz. Son paragrafta anlatılan bu durum ise efsanenin günümüz varyantlarında ve 1976 varyantında bulamıyoruz. Aradan geçen yüz yıl içerisinde Şiilik etkisinin bölgede azaldığını ayrıca efsanenin asıl formatı olarak düşündüğümüz menkıbeye daha çok benzediğini görebilmekteyiz. Anadolu’daki benzer motifli diğer efsanelerde ise Şiilik etkisini göremiyoruz.

Sonuç

Efsanelerin güvenilir tanıklıkta bulunmak ve toplumsal inancı karşılamak için ortaya çıktığını düşünebiliriz. Masal metinlerinde inandırma amacı güdülmezken efsanelerde inandırma amacı güdülür. Metin merkezli yayılma ve birbirinin yerine geçme kuramlarına göre bir toplum için önemli olan olay, durum, varlıkların oluşum nedenlerine göre açıklama getirmek ve bu anlatının devamını sağlayabilmek önemlidir. Folklor ürünlerinde toplumun yaşadığı coğrafyayı tabiatı, toplum hayatında önemli olan varlık ve nesnelere yerelleştirmek, millileştirmek için kullanılabilir.

Munzur Baba efsanesinde Munzur Irmağı'nın kaynağında suyun süt gibi yerden kaynarak çıkması, buna efsanevi bir görünüm ve toplum inancını karşılayan bir sebep olarak ortaya konması önemli bir gerçektir. Böylelikle efsanenin oluştuğu bölge hem kutsallık kazanıyor hem de halkın inancını temsil eden motifler efsaneyle yıllar yılı tekrar ediliyor. Dersim halkı savaşlar, sürgünler, nesil farklılıklarını yaşasa dahi halkın bilinçaltında kültürel öğretiler devam ediyor ve küçük değişikliklerle Munzur Baba efsanesi gelişimini sürdürüyor. Toplumdaki gelenekleri ve sosyal davranışları geçerli kılmak ve bunu nesilden nesile aktarmak halk bilincinin vazgeçilmez bir özelliğidir.

Vilayetname'de geçen menkıbenin Anadolu'nun hemen her köşesinde anlatılan "Sadık, evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli efsanelere ilham verdiğini ve kaynaklık ettiğini tahmin ediyoruz. Ayrıca Hacı Bektaşî Veli'nin menkıbede gösterdiği kerametın yıllar yılı birbirinin yerine geçme kuramına göre anlatıldığı savını da ortaya koyabiliriz. Anadolu'nun her bölgesinde sevilen, sayılan kişiler için "Sadık, evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli efsaneler anlatılmıştır. Vilayetname'de geçen menkıbenin (Gölpınarlı, 1958:6), Anadolu'da anlatılan "Sadık, evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli efsanelere kaynaklık edebilme durumunu inceledik. Anadolu'da anlatılan "Sadık, evliya hizmetçi" ve "Haçta getirilen yemek" motifli efsanelerden 12 tanesini, Saim Sakaoğlu makalesinde belirtmişti (Sakaoğlu, 1997:182). Diyarbakır'da "Deli Ali" ve Kahramanmaraş'taki "Kıyan" efsaneleri ile birlikte benzer motifli efsane sayısı 14'e yükselmiş oldu. Munzur Baba efsanesinin 1914 varyantı, 1976 varyantı ve 2014 yılı günümüz varyantlarını inceledik. Farklılıklarını ve ortak özelliklerini tespit etmeye çalıştık.

Halk anlatıları toplumun belleklerini oluşturmaktadır. Toplumun içinde bulunduğu sosyal şartlar bu anlatıları etkilemekte yaşanan süreç içerisinde metinlerde değişim ve dönüşümler yaşamaktadır. Efsane türünün karakteristik özelliklerinden olan yörede tanınmış kişinin yaygın efsanedeki kişinin yerine geçmesi durumu Munzur Baba efsanesinde de görülmektedir.

Bu tür efsaneler incelenirken şahısların değişimi inanca bağlı değişim ve dönüşümler toplumun tarihi süreç içerisinde yaşadığı sosyal hadiselerin müşahhas yansımalarıdır. Bu bağlamda toplumların sosyal hayatı incelenirken halk muhayyilesinin ürünü olan efsanelerinde incelenmesi gerekmektedir. Bu durum aynı zamanda halk edebiyatı metinlerinin salt bir edebi metin olmaktan ziyade aynı toplumun etnografyası

hakkında bilgi veren belge niteliği de taşıdıklarını da göstermektedir. Bu tür halk anlatılarının derlenmesi, elektronik kültür ortamında korunması küreselleşmenin sonucu olarak unutulma tehlikesine karşı tedbir alınmasını da sağlamaktadır.Farklı icra alanlarında (sinema, tiyatro vs.) inanç ve değerler bağlamında bu metinlerin değerlendirilmesi ve gelecek nesillere taşınması Türk folkloruna önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- AKGÜL,Suat. (2000).*Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*. İstanbul: Yaba Yayınları.
- BARDAKÇI, M. Necmettin. (2005). Bir Tasavvuf Mektebi Olarak Bektâşilik, Uluslararası Bektâşilik ve Alevilik Sempozyumu, Isparta, s.58.
- BOZKURT, Seyfi. (2007), *Kahramanmaraş Efsaneleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi.Konya.
- DOĞAN,Paşa. (2003),“Seyit Mahmut Hayrani Silsilenamesi”,Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi Sayı: 27.
- DUYMAZ, Ali. (2001).”Kaz Dağı Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme”,Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi ,S.5,s.88-102.
- GÖLPINARLI,Abdülbaki. (1958). *Vilâyetnâme, Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî*. İstanbul.
- KALMAN,Mehmet. (2011).*Belge ve Tanıklarıyla Dersim*, İstanbul: Peri Yayınları,s.13
- Kaynak Kişi-1 Özgür Özgül,1984,Tunceli, Ovacık Derlenme Tarihi:15.04.2014.
- Kaynak Kişi-2Aslı Çılgın, 1960 Tunceli, OvacıkDerlenme Tarihi:17.04.2014.
- Kaynak Kişi-3 Mustafa Yıldız,1974,Diyarbakır, Derlenme Tarihi:20.04.2014.
- NOYAN,Bedri. (2000), Bütün Yönleriyle Alevîlik ve Bektâşilik Cilt1, Ankara: Ardınc Yayınları.
- ÖCAL,Oğuz, M. (2013),Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara, Grafiker Yayınları.
- ÖGEL,Bahattin (2010),Türk Mitolojisi Cilt.2, İstanbul,Türk Tarih Kurumu Yayınları,s.362
- SAKAOĞLU,Saim (1997),*Türkiyat Araştırmaları Dergisi* S.4,Konya,Selçuk Üniversitesi,ss.181-190
- SAKAOĞLU,Saim. (1976). 101 Anadolu Efsanesi, İstanbul: Damla Yayınevi.
- ÜÇER,Cenk. (2005).Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik.Ankara:Ankara Okulu Yayınları.
- YAVAŞ,Fatih (2006), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İstanbul, Marmara Üniversitesi.
- ZEKİ,S.(1969),*Yüce Evliya Düzgün Baba*, İstanbul: Azim Matbaası.